

Вигівська І.М., Грабчук І.Л., Григоревська О.О.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ КОМПАНІЙ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ: ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Реалії часу диктують свої особливості ведення інвестиційного бізнесу та відповідного управління ним. Функціонування корпоративних та пайових інвестиційних фондів на інвестиційному ринку постійно перебуває під наглядом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). НКЦПФР здійснює щоденний, щомісячний, щоквартальний та річний контроль за діяльністю інститутів спільного інвестування через ефективну систему звітності, зокрема в частині вартості чистих активів фондів, обсягів цінних паперів та їх змін тощо. В статті окреслено сучасні проблеми бухгалтерського обліку та звітності компаній з управління активами (КУА), що виникають в ході їх діяльності як делегованих НКЦПФР «контролерів» активів ІСІ.

Ключові слова: компанія з управління активами, інвестиційний фонд, бухгалтерський облік, фінансова звітність, вартість чистих активів, інститути спільного інвестування.

Постановка проблеми. Компанія з управління активами є самостійною компанією (юридична особа, що може бути утворена у формі акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю), діяльність якої, безпосередньо пов'язана з управлінням активами інститутів спільного інвестування на договірних умовах. Діяльність КУА здійснюється за умови обов'язкової наявності ліцензії НКЦПФР. Окрім управління активами інвестиційних фондів, КУА може також здійснювати адміністрування активів недержавних пенсійних фондів (НПФ).

До інститутів спільного інвестування в Україні відносять корпоративні (КІФ) та пайові інвестиційні фонди, які мають велику різноманітність залежно від: 1) порядку здійснення діяльності (відкриті, інтервальні, закриті); 2) складу активів (диверсифіковані та недиверсифіковані); 3) за строками створення (строкові та безстрокові). Однак, функціонування ІСІ невід'ємно пов'язано з діяльністю КУА, які здійснюють управління їх активами. З цією метою та задля недопущення зловживання КУА коштами інвесторів на законодавчому рівні закріплено розмежування

функцій управління активами спільного інвестування (за КУА) та їхнього зберігання (за банківською установою-зберігачем), що, в свою чергу, призводить до відокремлення обліку активів ІСІ та обліку майна самої КУА. Тому наразі постає питання дослідження сучасного стану бухгалтерського обліку та фінансової звітності КУА безпосередньо як окремого суб'єкта господарювання та системи бухгалтерського обліку ІСІ, активами яких управляє КУА.; визначення особливостей звітування КУА щодо результатів власної діяльності та управління активами інвестиційних фондів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обліково-правові аспекти діяльності інститутів спільного інвестування та компаній з управління активами в свої працях розкривали: С.О. Віхров [1], Н. Гура [2], І.В. Жила [3], В. Крат [6], Ч. Лентнер, В.С. Семейон [12], О.В. Усатенко [11], В. Швець [2] та ін. Проте більшість авторів досліджували або суто правовий аспект діяльності КУА, або окрему ділянку обліку в частині лише організації чи тільки методики. Винятком є науковий доробок І.В. Жили щодо обліку та аналізу діяльності інститутів спільного інвестування, однак автор лише частково піднімає питання бухгалтерського обліку та звітності в КУА. Поряд з цим звертає на себе увагу наукова праця Н. Гури та В. Швеця, яка охоплює досліджувані нами проблемні питання. Однак робота вказаних авторів стосується лише діяльності недержавних пенсійних фондів, а не інститутів спільного інвестування. Тому наразі залишаються не дослідженими особливості бухгалтерського обліку та фінансової звітності КУА в частині інститутів спільного інвестування, зокрема в умовах переходу до МСФЗ.

© **Вигівська Ірина Миколаївна**, к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, тел.:+380(097)6481006, e-mail: virina1407@gmail.com

Грабчук Ірина Леонідівна, к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, тел.:+38(097)4880972, e-mail: grabchuk0208@gmail.com

Григоревська Олена Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, тел.:+38(097)2927373, e-mail: lenazelenina@ukr.net

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення чинного законодавства України та визначення його рівня адаптації до положень МСФЗ в частині питань ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності інститутами спільного інвестування та компаніями з управління активами, проведення аналізу сучасного стану системи бухгалтерського обліку КУА, а також виокремлення напрямів вирішення проблемних питань щодо формування облікового забезпечення управління активами ІСІ.

Опис основного матеріалу дослідження. Діяльність компанії з управління активами невід’ємно пов’язана з діяльністю інститутів спільного інвестування, управління активами яких вона здійснює. Тому першочерговим завданням є аналіз чинного законодавства, що регулює діяльність інвестиційних фондів та КУА, встановлює облікову регламентації такої діяльності. Виходячи з цього, проаналізовано основні нормативно-правові акти, які поширюються на питання організації та ведення

бухгалтерського обліку, а також організації та методики складання звітності ІСІ і КУА (рис. 1). До таких правових документів віднесено: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»; - МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» та 9 «Фінансові інструменти»; - МСБО 17 «Оренда», 18 «Дохід», 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства», 32 «Фінансові інструменти: подання», 38 «Нематеріальні активи», 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» та 40 «Інвестиційна нерухомість»; - Стандарт УАІБ 1 «Бухгалтерський облік діяльності ІСІ» [10]; - Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій ІСІ [7]; - Правила ведення бухгалтерського обліку основних операцій ІСІ [9]; - Положення про порядок складання та розкриття інформації КУА та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до НКЦПФР [8].

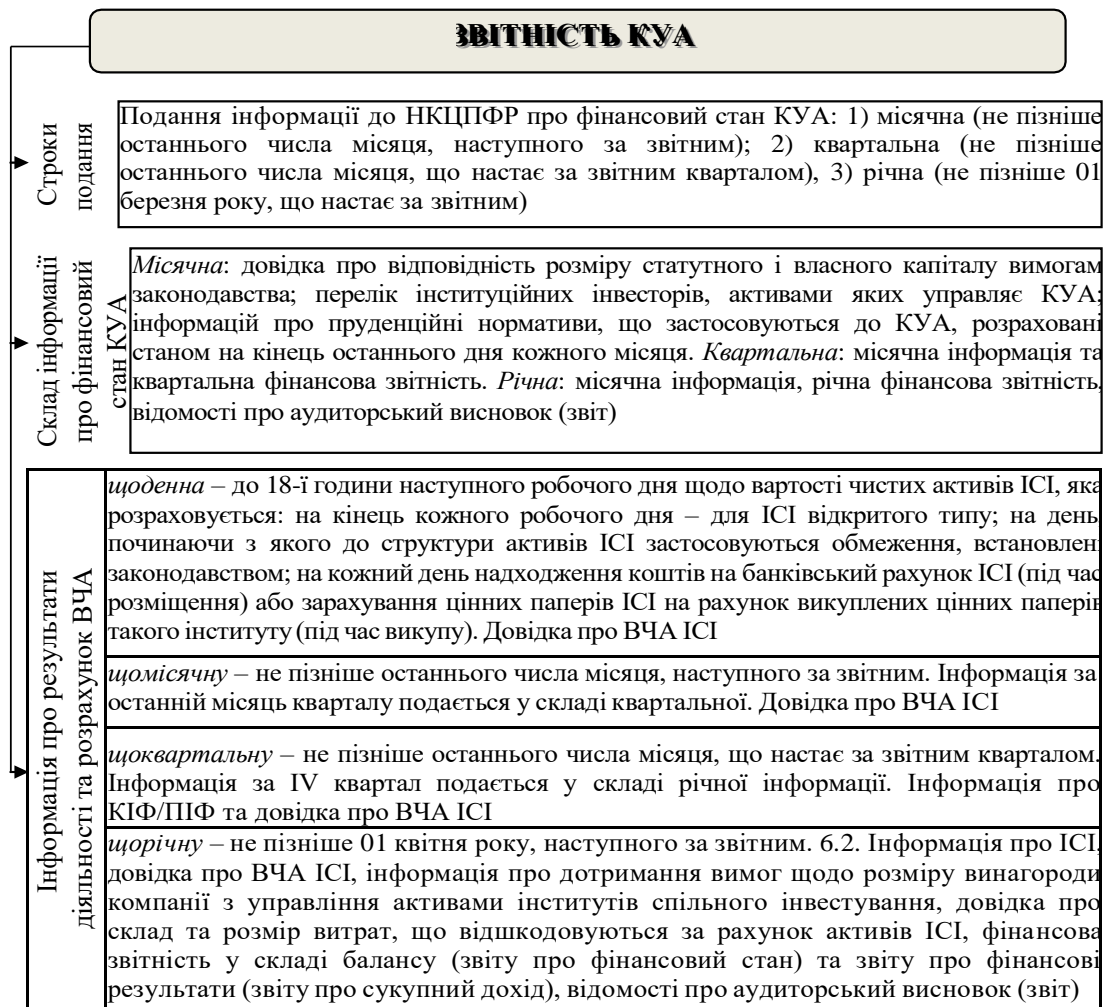

Рис. 1. Звітність компанії з управління активами: склад, строки подання та змістове наповнення [8]

На рис. 2 визначено основні особливості бухгалтерського обліку та фінансової звітності інститутів спільного інвестування, управління активами яких здійснює КУА, що дозволило виявити низку проблем. Зокрема складання та подання фінансової звітності (Звіт про фінансовий стан та Звіт про сукупний дохід) в недостатній мірі розкриває інформацію про активи ІСІ, які перебувають в управлінні. Поряд з цим виникає питання розмежування

доходності, обраних фондом для вкладення коштів інвесторів, цінних паперів, об'єктів інвестиційної нерухомості, корпоративних прав, а також встановлення ефективності таких вкладень.

Загальні вимоги до розкриття звітної інформації саме компанії з управління активами інвестиційного фонду представлено на рис. 2, що дозволяє встановити склад, строки подання та змістовне наповнення звітних форм компанії.

Питання бухгалтерського обліку та звітності	Інститути спільного інвестування	
	Корпоративний інвестиційний фонд (КІФ)	Пайовий інвестиційний фонд (ПІФ)
Ведення бухгалтерського обліку діяльності ІСІ та податкові розрахунки	Самостійне ведення бухгалтерського обліку діяльності фонду відповідно до дозволених чинним законодавством форм організації обліку (бухгалтерія, аудиторська фірма, КУА, ін.)	Відбуваються КУА окремо від обліку операцій та результатів її господарської діяльності та інших ІСІ, активи яких перебувають в її управлінні [7, п. 1 п. 2; 4, ст. 43]
Активи в управлінні	Необоротні активи: 1) довгострокові фінансові інвестиції (поточні цінні папери, акції українських емітентів, внутрішні та зовнішні державні облігації, муніципальні облігації, корпоративні облігації, інвестиційні сертифікати, ощадні сертифікати, цінні папери вітчизняних та іноземних емітентів, інші фінансові інвестиції); 2) основні засоби. Оборотні активи: 1) грошові кошти (у національній та іноземній валюті, банківські депозитні рахунки); 2) поточні фінансові інвестиції (банківські метали, інші фінансові інвестиції); 3) дебіторська заборгованість	
Облік емісії цінних паперів (власного капіталу)	Акції КІФ формують статутний капітал, нерозміщені акції – неоплачений капітал	Інвестиційні сертифікати ПІФ формують пайовий капітал, нерозміщені сертифікати – неоплачений
Облік первинного розміщення цінних паперів ІСІ (акцій, інвестиційних сертифікатів)	1) за ціною вище номінальної вартості відображається як емісійний дохід; 2) за ціною нижче номінальної вартості: різниця між номінальною вартістю та ціною розміщення відноситься на зменшення емісійного доходу (в частині наявного накопиченого залишку) або у випадку неповного покриття за рахунок емісійного доходу відображається як непокриті збитки [7, п. 2 п. 5, 6]	
Облік викупу цінних паперів	Відбувається за ціною викупу та відображається як вилучений капітал [7, п. 2 п. 7]	
Облік вторинного розміщення цінних паперів ІСІ (акцій, інвестиційних сертифікатів)	Відбувається зменшення розміру вилученого капіталу на суму балансової вартості вторинно розміщених цінних паперів ІСІ. При цьому: 1) за ціною вище їх балансової вартості (вартості викупу) емісійний дохід (різниця між балансовою вартістю та ціною вторинного розміщення цих цінних паперів) відображається як емісійний дохід; 2) за ціною нижче їх балансової вартості (вартості викупу) різниця між ціною вторинного розміщення та балансовою вартістю цих цінних паперів відображається як емісійний дохід в частині наявного накопиченого залишку. Різниця між ціною вторинного розміщення та балансовою вартістю цих цінних паперів, непокрита залишком емісійного доходу, відображається як непокриті збитки [7, п. 2 п. 8]	
Річна фінансова звітність ІСІ	Річний звіт щодо діяльності ІСІ вилучає: 1) розрахунок вартості чистих активів (ВЧА) ІСІ; 2) баланс (звіт про фінансовий стан) та звіт про фінансові результати (сукупний дохід). Звіт подається КУА до НКЦПФР не пізніше 01 квітня року, що настає за звітним, з одночасним публічним розміщенням. КУА і торговець цінними паперами, який надає послуги з розміщення та викупу цінних паперів ІСІ, надають вільний доступ учасникам ІСІ до інформації, що міститься у проспекті емісії цінних паперів інвестиційного фонду, регламенті та змінах до них [4, п. 2, 3, 5 ст. 75]	
Звітність за МСФЗ	Складається з 01 січня 2015 р. в електронній формі (XML-файли). З цією метою Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ) надає можливість всім членам асоціації застосувати програму UgKua та конвертатор ConverterXP-1.2.04	
Звітна інформація ІСІ, що оприлюднюється компанією з управління активами	На веб-сайті КУА розкривається наступна інформація у разі публічного розміщення цінних паперів: 1) статут КІФ; зміни до нього; 2) свідоцтво про держреєстрацію КІФ; 3) регламент; зміни до регламенту; 4) свідоцтво про внесення КІФ до ЄДРІСІ; 5) висновки аудитора (аудиторської фірми) КІФ; 6) розрахунок вартості чистих активів КІФ; 7) проспект емісії цінних паперів; зміни до проспекту; а також 8) свідоцтво про держреєстрацію випуску цінних паперів КІФ; 9) перелік осіб, які обслуговують КІФ; 10) свідоцтво про внесення КІФ до Держреєстру фінустанов [4, п. 3 ст. 76]	На веб-сайті КУА розкривається наступна інформація у разі публічного розміщення цінних паперів: 1) регламент; зміни до регламенту; 2) свідоцтво про внесення пайового фонду до ЄДРІСІ; 3) висновки аудитора (аудиторської фірми) ПІФ; 4) розрахунок вартості чистих активів ПІФ; 5) проспект емісії цінних паперів; зміни до проспекту; а також 6) свідоцтво про держреєстрацію випуску цінних паперів ПІФ; 7) перелік осіб, які обслуговують ПІФ [4, п. 4 ст. 76]

Рис. 1. Особливості бухгалтерського обліку та фінансової звітності ІСІ, управління активами яких здійснює КУА

Зауважимо, що з 01 січня 2015 року запроваджена обов'язкова вимога щодо складання річної звітності ІСІ та КУА за міжнародними стандартами фінансової звітності. Відповідно до цього 19 березня 2015 року Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ) затвердила «Правила ведення бухгалтерського обліку основних операцій інститутів спільного інвестування» [9], які мають пропозиції щодо застосування положень МСБО та МСФЗ у частині обліку діяльності ІСІ, зокрема: первісне визнання активів – облік фінансових активів, інвестицій в асоційовані підприємства, інвестиційної нерухомості, непоточних активів,

утримуваних для продажу, нематеріальних активів; визнання та облік доходів, які отримані за активами ІСІ; припинення визнання активів.

Відзначимо, що складання та подання річної звітності ІСІ та КУА за МСФЗ має ряд особливостей: 1) обов'язковість складання за МСФЗ – з 01 січня 2015 р.; 2) формат – в електронній формі як XML-файл; 3) застосування програми UgKua та конвертатора, розроблених УАІБ, за умови членства в асоціації.

Поряд з цим не менш важливим кроком НКЦПФР було рішення синхронізувати вимоги Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та

вимог до системи управління ризиками і низкою інших нормативно-правових актів Комісії, які регламентують подання адміністративних даних та інформації професійними учасниками фондового ринку. Професійні учасники фондового ринку повинні здійснити розрахунок пруденційних нормативів за січень 2017 року за новими вимогами, які набрали чинності з 01.01.2017 року, та подати до Комісії адміністративні дані з урахуванням цих змін» [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження дозволило виявити проблемні аспекти організації бухгалтерського обліку ІСІ/КУА, проаналізувати

порядок подання, строки, обсяги та наповнення звітності інвестиційних фондів та КУА, а також встановити позитивну тенденцію розвитку ІСІ на підставі максимальної прозорості результатів своєї діяльності через оприлюднення достовірної фінансової інформації, сформованої на підставі як національних нормативно-правових актів, так і МСФЗ. Розрахунок пруденційних нормативів КУА/ІСІ дозволить мінімізувати ризики їх діяльності, розробити ефективне обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками та сприятиме посиленню іміджу інвестиційного ринку України, вцілому.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віхров С.О. Нетипові суб'єкти господарювання як учасники господарських відносин на ринку цінних паперів / С.О. Віхров // Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 140-144.

2. Гура Н., Швець В. Бухгалтерський облік і фінансова звітність недержавних пенсійних фондів в умовах переходу до міжнародних стандартів / Н. Гура, В. Швець // Бухгалтерський облік і аудит. – № 12. – 2013. – С. 30-38.

3. Жила І.В. Облік та аналіз діяльності інститутів спільного інвестування [Текст]: автореферат... канд. екон. наук, спец.: 08.00.09 - бух. облік, аналіз та аудит (за видами екон. діяльності) / Жила І. В. – К. : Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, 2013. – 20 с.

4. Закон Україна «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 № 5080-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

5. Звітність КУА за січень 2017 року з 28 лютого 2017 року НКЦПФР приймає з урахуванням змін, внесених в Положення 1343 (зміни щодо пруденційних нормативів) / УАІБ: Питання обліку і звітності від 28.02.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/aktual_kua/account/254916.html.

6. Крат В. Компанія з управління активами: нетиповість конструкції / В. Крат // Журнал «МЕН». – Рубрика: Юридичний радник. – № 5 (65) жовтень. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/d0-ba-d0-be-d0-bc-d0-bf-d0-b0-d0-bd-d1-96-d1-8f-d0-b7-d1-83-d0-bf-d1-80-d0-b0-d0-b2-d0-bb-d1-96-d0-bd-d0-bd-d1-8f-d0-b0-d0-ba-d1-82-d0-b8-d0-b2-d0-b0-d0-bc-d0-b8-d0-bd-d0-b5-d1-82-d0-b8-d0-bf/>.

7. Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування від 26.11.2013 № 2669 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2156-13>.

8. Положення про порядок складання та розкриття інформації компаніями з управління активами та особами, що здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів, та подання відповідних документів до НКЦПФР від 02.10.2012 № 1343 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1764-12>.

9. Правила ведення бухгалтерського обліку основних операцій інститутів спільного інвестування // Затв. Рішенням Ради УАІБ від 19.03.2015 р.; погоджено рішенням НКЦПФР №648 від 13.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/about_uaib/internal_docs/standards/193880.html.

10. Стандарт УАІБ 1 «Бухгалтерський облік діяльності інститутів спільного інвестування» / Затв. рішенням Загальних зборів УАІБ від 21 грудня 2012 р. (зі змінами від 25 лютого 2015 р.); погоджено Рішенням НКЦПФР № 213 від 19.02.2013 р. (№ 393 від 01.04.2014 р.; № 648 від 13.05.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/about_uaib/internal_docs/standards.html.

11. Усатенко О.В. Організація бухгалтерського обліку і аналізу зобов'язань в компаніях з управління активами / О. В. Усатенко // Облік і фінанси. – 2016. – № 3 (73). – С. 43-49.

12. Лентнер Ч., Семейон С. Бухгалтерський облік і аудит в Угорщині – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 176 с. ISBN 978-966-8162-73-2

REFERENCES

1. Vihrov S.O. Netypovi sub'jekty gospodarjuvannja jak uchasnyky gospodars'kyh vidnosyn na rynku cinnnyh paperiv / S.O. Vihrov // Problemy cyvil'nogo ta pidpryjemnyc'kogo prava v Ukraini. Chasopys Kyi'vs'kogo universytetu prava. – 2014. – № 3. – S. 140-144. [in Ukrainian]

2. Gura N., Shvec' V. Buhgalters'kyj oblik i finansova zvitnist' nederzhavnyh pensijnyh fondiv v umovah perehodu do mizhnarodnyh standartiv / N. Gura, V. Shvec' // Buhgalters'kyj oblik i audyt. – № 12. – 2013. – S. 30-38. [in Ukrainian]
3. Zhyla I.V. Oblik ta analiz dijal'nosti instytutiv spil'nogo investuvannja [Tekst]: avtoreferat... kand. ekon. nauk, spec.: 08.00.09 - buh. oblik, analiz ta audyt (za vydamy ekon. dijal'nosti) / Zhyla I. V. – K. : Kyi'vs'kyj nac. ekon. un-t im. V. Get'mana, 2013. – 20 s. [in Ukrainian]
4. Zakon Ukrai'na «Pro instytuty spil'nogo investuvannja» vid 05.07.2012 № 5080-VI [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>. [in Ukrainian]
5. Zvitnist' KUA za sichen' 2017 roku z 28 ljutogo 2017 roku NKCPFR pryjmaje z urahuvannjam zmin, vnesenyh v Polozhennja 1343 (zminy shhodo prudencijnyh normatyviv) / UAIB: Pytannja obliku i zvitnosti vid 28.02.2017 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uaib.com.ua/aktual_kua/account/254916.html. [in Ukrainian]
6. Krat V. Kompanija z upravlinnja aktyvamy: netypovist' konstrukcii' / V. Krat // Zhurnal «MEN». – Rubryka: Jurydychnyj radnyk. – № 5 (65) zhovten'. – 2012. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://yurradnik.com.ua/stati/d0-ba-d0-be-d0-bc-d0-bf-d0-b0-d0-bd-d1-96-d1-8f-d0-b7-d1-83-d0-bf-d1-80-d0-b0-d0-b2-d0-bb-d1-96-d0-bd-d0-bd-d1-8f-d0-b0-d0-ba-d1-82-d0-b8-d0-b2-d0-b0-d0-bc-d0-b8-d0-bd-d0-b5-d1-82-d0-b8-d0-bf/>. [in Ukrainian]
7. Polozhennja pro osoblyvosti buhgalters'kogo obliku operacij instytutiv spil'nogo investuvannja vid 26.11.2013 № 2669 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2156-13>. [in Ukrainian]
8. Polozhennja pro porjadok skladannja ta rozkryttja informacii' kompanijamy z upravlinnja aktyvamy ta osobamy, shho zdijsnjut' upravlinnja aktyvamy nederzhavnyh pensijnyh fondiv, ta podannja vidpovidnyh dokumentiv do NKCPFR vid 02.10.2012 № 1343 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1764-12>. [in Ukrainian]
9. Pravyla vedennja buhgalters'kogo obliku osnovnyh operacij instytutiv spil'nogo investuvannja // Zatverdzheno Rishennjam Rady UAIB vid 19.03.2015 r.; pogodzheno rishennjam NKCPFR №648 vid 13.05.2015 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uaib.com.ua/about_uuib/internal_docs/standards/193880.html. [in Ukrainian]
10. Standart UAIB 1 «Buhgalters'kyj oblik dijal'nosti instytutiv spil'nogo investuvannja» / Zatverdzheno rishennjam Zagal'nyh zboriv UAIB vid 21 grudnja 2012 roku (zi zminamy vid 25 ljutogo 2015 roku); pogodzheno Rishennja NKCPFR № 213 vid 19.02.2013 r. (№ 393 vid 01.04.2014 r.; № 648 vid 13.05.2015 r.) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uaib.com.ua/about_uuib/internal_docs/standards.html. [in Ukrainian]
11. Usatenko O.V. Organizacija buhgalters'kogo obliku i analizu zobov'jazan' v kompanijah z upravlinnja aktyvamy / O. V. Usatenko // Oblik i finansy. – 2016. – № 3 (73). – S. 43-49. [in Ukrainian]
12. Lentner Csaba, Szemjon Viktória Buxgalters'kyj oblik i audyt v Ugorshhy'ni = Számvitel és könyvvizsgálat Magyarországon Žitomir: Ruta, 2009. 176 p. (ISBN:978-966-8162-73-2) [in Ukrainian]

Одержано 15.09.2017 р.